

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПРОЕКЦИИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА БАНКОВИЯ КРЕДИТЕН РИСК ПРИ ВЪВЕЖДАНЕ НА БАЗЕЛ III И ПРЕДСТОЯЩОТО ПРИЛАГАНЕ НА МСФО 9

Значимостта и актуалността на проблемите по управлението на кредитния риск в контекста на неговото счетоводно осигуряване са безспорни. Разгледани са продължаващата финансова и икономическа криза и настъпилите изменения в регулаторната рамка на банките в световен мащаб. Анализирани са подготовката на българската банкова система за новата глобална финансова програма за реформи – Базел III и проекциите за промени в Международните счетоводни стандарти в областта на бъдещото провизиране на загуби по кредити.

JEL: G01; G21; G32; M41; M48

Въведение

Рисковете в търговските банки са обект на постоянно наблюдение, следене, оценяване и докладване пред централните банки. Изискванията за оценка на банковите рискове са пряко свързани с изискванията на международните счетоводни стандарти, приети от Съвета по международните счетоводни стандарти (International Accounting Standards Board). В отговор на финансовата криза през декември 2010 г., Базелският комитет за банков надзор публикува система за нов капиталов регламент и изисквания за оценка на риска, известен като Базел III. Новите световни стандарти за поддържане на капитала и оценка на риска на кредитните институции са ориентирани към качествения и количествения аспект на банковия капитал, към покритие в достатъчна степен на рисковете с капитал, поддържане на необходимото ниво на ликвидност в условия на икономическо-проциклично въздействие. Необходимостта от капитал трябва да бъде постоянно прецизирана и оценявана, като уместно дефинираните правила в областта на капиталовата адекватност са основа за правилното функциониране на банковата система. Недостатъчното покритие на рисковете, свързани с балансовите и задбалансовите позиции, е бил, е и ще бъде фактор, който дестабилизира банковия сектор.

¹ Радка Андасарова е доктор по Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност, асистент в катедра „Счетоводство и анализ“ на УНСС – София, тел. 0898-640584, email: radka_bl@abv.bg.

Изискването за оценка на риска на двете водещи институции – Базелският комитет за банков надзор и Съветът по международни счетоводни стандарти, се анализира, оценява и отчита от банковите групи, както и от техните дъщерни дружества в границите на целия ЕС. Въз основа на оценените данни те представят своите резултати, като наблягат на пруденциалните бизнес практики в междинните и в годишните си финансови отчети, изготвени в съответствие с международните счетоводни стандарти, както и с отчета за капиталова адекватност.

В нормативните актове, пряко регламентиращи кредитната дейност и приложимите счетоводни стандарти, кредитният риск, като понятие, също намира регламентация. Свързаните с финансови инструменти международни счетоводни стандарти са най-динамично дискутираните и изменяните, поради същественото социално и икономическо влияние на използваната методика при отразяване на финансовото състояние и резултата от дейността на търговските банки.² Друг аргумент, подчертаващ тенденцията за взаимното допълване на счетоводните стандарти с надзорните банков регулации, е свързан с инициативата на Базелския комитет по банков надзор (Базел III), силно подкрепяна от Съвета по международни счетоводни стандарти, е преминаване към подхода на очакваната загуба (*The Expected Loss Model – EL*). Този подход дава възможност за начисляване на обезценки за потенциални (бъдещи) загуби при наличие на обективни доказателства за очаквани събития, за разлика от концепцията по сега действащия МСС 39, според която загуби от обезценка се признават само при наличие на обективни доказателства в резултат на настъпило събитие. Има се предвид, че притежателите на финансови активи вече ще имат ангажимент не само към редовния мониторинг на историческата информация (съответно адаптирана за да отрази ефекта на текущата ситуация), но също така и към всяка друга потвърдена информация, която дава обективна основа за очаквано влошаване на качеството на финансовите активи. Счетоводният модел за обезценките трябва да дава възможност за ранна идентификация и разпознаване на загубите чрез включване на по-широк набор от налична кредитна информация, прилагана на професионална преценка при сравнение с водещи икономически индикатори и съществуващи практики. Моделът EL предполага подход на двойно оценяване, отразяващ общия модел на влошаване на кредитното качество на инструментите – подхода на „очакваните загуби за следващите 12 месеца“ (12 months' general approach) и подхода на „очакваните загуби за целия оставащ срок на кредита“ (Lifetime general approach) (Андасрова, 2014, с. 14-19).

² Съветът по международни счетоводни стандарти (СМСС) предприе действия за промени в счетоводните правила за финансови инструменти, като през ноември 2009 г. публикува за първи път МСФО 9 Финансови инструменти като първа стъпка в проекта си, за да заменят съществуващия МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване. На 24 юли 2014 г. СМСС издаде окончателната версия на Стандарта, включваща модела на очакваната загуба (EL подход) и въвеждане на изменения, засягащи изискванията за класификация и оценка на финансови активи. Тази версия отменя всички предишни версии, като се предвижда задължително прилагана на Стандарта за отчетни периоди, започващи на или след 01.01.2018 г., като по-ранното му прилагане също е позволено. Замяната на МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване с МСФО 9 Финансови инструменти се очаква да бъде най-голямата промяна във финансовата отчетност на банките след въвеждането на МСФО.

През последните няколко години, и най-вече в резултат на финансовата криза, редица изследователи насочиха своето внимание към отчитането и признаването на обезценки по предоставени кредити. Проведените изследвания в сферата на банковото провизиране (обезценяване), извършени чрез иконометрични модели, като цяло показват, че счетоводните разпоредби в областта на провизирането влияят върху дейностите по изглаждане на дохода на банките (Андасарова, 2014, с. 598-606). Възниква въпросът обаче, дали тази тенденция ще продължи след въвеждането на новия модел за обезценка (Expected credit loss model).

Одиторските компании „Deloitte“ и „Ърнст енд Янг“ извършват няколко последователни анкетни проучвания сред водещи европейски и американски финансови институции относно предложения нов модел на обезценка – подхода на очакваната загуба (Expected credit loss model). По-важните констатации са следните:

- a) „Fourth Global IFRS Banking Survey Ready to land“, 2014 г.³ – според по-голямата част от анкетираните банки, новият модел – EL ще доведе до значително нарастване (с 50%) на банковите провизии за категорията финансови активи – кредити и вземания;
- b) „Fifth Global IFRS Banking Survey – Finding your way“, 2015 г.⁴ – изследване, което акцентира върху проблемите, свързани с въвеждането на МСФО 9 и тяхното съгласуване с текущата регулаторна рамка. Мнозинството от анкетираните (85%) предвиждат, че изчислените очаквани загуби по кредити в съответствие с разпоредбите на МСФО 9 ще превишават величината на очакваните загуби, определена съгласно разпоредбите на Базелските правила.
- c) „The IASB’s new impairment model. Views of European financial institutions.2011“⁵ – анкетираните институции смятат, че предложения нов подход на обезценка ще има значително въздействие върху равнището на провизиите; някои считат, че вероятно чрез този подход да се стигне до намаляване на излишъка на регулаторния капитал над изискуемия според Базел III;
- d) „The new impairment model. 2012“⁶ – всички анкетирани считат, че този подход значително ще повлияе върху изчисляването на провизията за кредитни загуби.

Фактът, че чрез обезценките ръководството на една банка може да управлява дохода си, подчертава още по-силно необходимостта от единни установени практики и принципи, относно прозрачността на оповестената информация във финансовите отчети и за целите на капиталовата адекватност. Основните изисквания на Базел III, засягащи дейността на банковите групи в ЕС, имат за цел да се постигне дългосрочна

³ <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/at/Documents/audit/fourth-global-ifrs-banking-survey.pdf>.

⁴ <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/dtl-fsi-5th-IFRS-Bank-Survey.pdf>.

⁵ [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The-IASBs-new-impairment-model/\\$FILE/Impairment-survey-2011.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The-IASBs-new-impairment-model/$FILE/Impairment-survey-2011.pdf).

⁶ [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_new_FASB_and_IASB_impairment_model_US_financial_institutions_weigh_in/\\$File/BCM%20Impairment%20Survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_new_FASB_and_IASB_impairment_model_US_financial_institutions_weigh_in/$File/BCM%20Impairment%20Survey.pdf).

стабилност във финансовия сектор в съответствие с икономическия цикъл и да се осигури хармонизиране на националните политики, които ще бъдат организирани и регулирани на международно ниво. Основните изисквания за постигане и поддържане на стабилност във финансовия сектор са: а) *прозрачност*, б) *отговорност по отношение на въвеждането на директиви както в областта на капиталовите изисквания, така и в областта на счетоводните стандарти*, и в) *създаване на средства, предназначени за покриване на евентуални бъдещи загуби*.

1. Анкетно проучване на практиката на българските банки за готовността на банките за предстоящите промени във връзка с прилагането на МСФО 9 Финансови инструменти и въвеждането на Базел III

1.1. Работни хипотези на изследването

Две са основните цели на анкетното проучване, *първата*, е да се разкрият ключовите проблеми на счетоводната система в областта на банковото провизиране във връзка с признаването и класифицирането на рисковите кредитни експозиции и *втора цел*, оценка на очакванията на търговските банки по отношение на предстоящите промени, свързани с въвеждането на стандартите Базел III и приемането на МСФО 9 за целите на управлението на кредитния риск и формирането на кредитната политика. Изследването бе предвидено като изчерпателно сред всички търговски банки, извършващи дейност на територията на страната. През м. септември 2014 г. бяха изпратени 203 анкетни карти във всички търговски банки. От тях бяха върнати 142 попълнени анкетни карти (около 70%). Преобладаващият брой попълнени анкетни карти са от втора група търговски банки, като се има предвид техният най-голям числен състав по признака балансово число.⁷

Работни хипотези на проучването:

1. Познавайки се на разпоредбите на действащите международни счетоводни стандарти (по-конкретно МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*), че най-добрата оценка на размера на провизията (обезценката) е въпрос на преценка от страна на банковия мениджмънт, което дава по-голяма свобода в процеса на признаване на обезценки, може да бъде повлияно от стимули за изглаждане на банковите доходи.
2. Предложеният нов модел на обезценка – подходът на очакваната загуба, ще доведе до нарастване размера на обезценките, в сравнение с подхода претърпяна загуба, заложен в действащия МСС 39.

⁷ По данни на БНБ за банковата система и групите банки към 31 октомври 2014 г., първа група се състои от 5-те най-големи банки, с най-голям размер на активите им, втора група се състои от останалите 16 банки лицензирани в Р.България (без групата на КТБ), а в трета група влизат шест клона на чуждестранни банки в България.

3. Хармонизирането на капиталовите изисквания с изискванията на международните счетоводни стандарти би могло да ограничи в значителна степен проблемите и чувствително да подобри качеството на счетоводната информация.

1.2. Структура и профил на анкетираните лица

Изготвената анкетната карта е сравнително кратка с цел да не обременяват много респондентите. Тя обхваща 14 основни въпроса, като преди базисните въпроси в нея е включена предварителна адресна част, целяща да установи вида банкова група, както и принадлежността на анкетираните, а именно мениджърски персонал, контролен персонал или финансово-счетоводен персонал. Банковите кредитни институции, извършващи дейност на територията на страната, се разделят в три групи. В първа група попадат петте най-големи банки, с най-голямо балансово число на активите. Във втора група са останалите 16 банки (без групата на КТБ), а в трета – шест клона на чуждестранни банки. Анкетното проучване е съпроводено с изискването за конфиденциалност. Поради това, в по-голяма част от върнатите обратно анкетните карти не се споменава изрично съответното наименование на търговската банка. Проведен е ситуационен статистически анализ, който включва получаване на едномерни разпределения по отделните променливи, т.е. как се разпределят анкетираните лица според отговорите на всеки въпрос. Обобщените резултати от групировките и разпределенията са представени в табличен вид и под формата на графики. Паралелно с едномерните разпределения са разработени и подходящи двумерни разпределения, (т. нар. кростаблици). Те дават възможност за по-задълбочен анализ относно, приложимостта на вътрешната и външна система за кредитен рейтинг, съобразно вида банкова група, от една страна, и от друга обвързването на въпроса с принадлежността на анкетираните; използването на професионална преценка за признаване на обезценки от кредитни загуби и принадлежността на анкетираните лица; практическата ориентираност на вътрешните системи за признаване, оценяване и класифициране на рисковите кредитни експозиции и вида банкова група. Въз основа на различните двумерни разпределения с помощта на χ^2 - анализа могат да бъдат проведени статистически анализи за установяване и доказване на важни връзки и зависимости в областта на счетоводството на търговските банки, свързани с въвеждането на стандартите Базел III и МСФО 9, и за целите на управлението на кредитния риск и формирането на кредитната политика.

Обобщеният профил на анкетираните лица показва, че преобладаващата част (73.2%) са експерти от втора група търговски банки, като 21.8% са от първа група и 4.9% от трета група (табл. 1).

Разпределението на анкетираните според признака принадлежност показва, че най-висока степен на отзивчивост бе регистрирана сред респондентите от финансово-счетоводния персонал. В табл. 2 е представен абсолютният брой и относителният дял на анкетираните лица според тяхната принадлежност.

Таблица 1

Банкови групи

	Брой отговорили	Относителен дял (%)	Кумулативен дял (%)
Първа група	31	21.8	21.8
Втора група	104	73.2	95.1
Трета група	7	4.9	100.0
Общо:	142	100.0	

Таблица 2

Разпределение на анкетираните според тяхната принадлежност

Вие се причислявате към:	Брой отговорили	Относителен дял (%)	Кумулативен дял (%)
Мениджърски персонал	30	21.1	21.1
Контролен персонал	43	30.3	51.4
Финансово-счетоводен персонал	69	48.6	100.0
Общо:	142	100.0	

Най-голям брой непопълнени анкетни карти са от висшия управленски персонал на банковите кредитни институции (30.3%).

1.3. Емпирични резултати

Първият от въпросите от съдържателната част на анкетната карта е „Какъв подход за отчитане на кредитния риск, съгл. Регламент (ЕС)575/2013 относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници, прилагате?“. Основният принцип на стандартизирания подход е свързан с това, че рисковото притегляне на активите се базира на присъдени кредитни рейтинги от външни агенции за рейтинг. Този подход е по-простият от двата, като по този начин много по-лесно може да се докаже неговата прецизност пред надзорните органи. Основната цел на стандартизирания подход е рисковото тегло на всеки актив сравнително по-точно да отразява вероятността от кредитни загуби и така по-надеждно да се определи адекватната величина на собствения капитал.

Като се имат предвид посочените цели на метода, следва да се посочи, че над 83% от анкетираните (таблица 3) отдават предимство на стандартизирания подход, а близо 5% от респондентите използват базисен вътрешно-рейтингов подход. Около 1/8 от анкетираните банкови кредитни институции използват едновременно и стандартизиран и вътрешно-рейтингов подход, като допълнение обаче посочват, че към настоящия момент, за регулаторни цели, използват стандартизиран подход за оценка на кредитния риск, а вътрешно-рейтинговата система се прилага единствено за вътрешни цели (обикновено за оценка на рисковия параметър PD за корпоративни клиенти и малки, и средни предприятия).

Таблица 3

Прилаган подход за оценка на кредитния риск

	Брой отговорили	Относителен дял (%)	Кумулативен дял (%)
Стандартизиран	118	83.1	83.1
Вътрешно-рейтингов	7	4.9	88.0
И двата подхода	17	12.0	100.0
Общо:	142	100.0	

Новата регулаторна рамка – Базел III, **допуска използване на стандартизиран подход**, но препоръчва банките да използват рейтинга, определен от външната рейтингова агенция като мярка за сравнение и съпоставка спрямо резултата, до който те сами са достигнали при използване на своята вътрешна система за оценка. При отговор на въпроса: „Смятате ли, че в известен смисъл Базел III преобразува стандартизирания подход в „модифициран вътрешно-рейтингов подход?“, повече от 45% от анкетирания експерти са дали положително становище по въпроса, а 1/3 от тях все още не могат да преценят.

Допълнителна детайлизация на информацията по въпроса за практическата ориентация на вътрешните и външни системи за кредитен рейтинг се получава при обвързването му с вида банкова група. В случая се получава двумерно разпределение, представено в кростаблица (табл. 4).

Таблица 4

Двумерно разпределение на анкетирания според оценката им за практическото приложение на вътрешната и външна система за кредитен рейтинг и вида банкова група

	Банкова група	Вътрешна и външна система за кредитен рейтинг			Общо
		Допълващи се системи	Алтернативни системи	Не мога да преценя	
Първа група	Брой отговорили	21	2	8	31
	Като % от Първа група	67.7	6.5	25.8	100.0
	Като % от всички анкетирани	23.3	11.8	24.2	22.1
	Общо в %	15.0	1.4	5.7	22.1
Втора група	Брой отговорили	64	13	25	102
	Като % от Втора група	62.7	12.7	24.5	100.0
	Като % от всички анкетирани	71.1	76.5	75.8	72.9
	Общо в %	45.7	9.3	17.9	72.9
Трета група	Брой отговорили	5	2	0	7
	Като % от Трета група	71.4	28.6	0.0	100.0
	Като % от всички анкетирани	5.6	11.8	0.0	5.0
	Общо в %	3.6	1.4	0.0	5.0
	Брой отговорили	90	17	33	140
	Общо в %	64.3	12.1	23.6	100.0

От кростаблицата се вижда, че най-много анкетираните, дали положителна оценка по отношение на приложимостта на вътрешните и външни кредитни рейтинги като допълващи се, а не като алтернативни системи, са експертите от втора група търговски банки. Те са 64 на брой със съответните проценти: 45.7% от всички дали положителна оценка, 62.7% от анкетираните във втора група търговски банки и 71.1% от всички анкетираните.

Въз основа на полученото двумерно разпределение с помощта на χ^2 -анализа може да бъде проведен статистически анализ за изследване на връзката и зависимостта между вида банкова група и приложимостта на вътрешната и външна система за кредитен рейтинг.⁸

Резултатите от анализа показват, че трябва да се приеме за вярна нулевата хипотеза, която гласи, че двете променливи са независими, т.е. **няма статистически значима връзка между вида банкова група и приложимостта на вътрешните и външни системи за кредитен рейтинг**. Основание за този извод ни дава равнището на значимост (Significance) на хи квадрата на Пирсън (Chi-square Pearson), който е 0.365

⁸ За реализирането на този метод е необходимо да се премине през шест етапа на проверка на хипотези. Първият етап на проверката на хипотези е дефиниране на нулевата и алтернативната хипотеза. Нулевата хипотеза гласи, че двете променливи са независими, т.е. няма връзка между вида банкова група и приложимостта на двете системи за кредитен рейтинг. Алтернативната хипотеза е противоположна на нулевата. Тя гласи, че двете променливи не са независими, т.е. между тях съществува закономерна връзка. Вторият етап е определяне на риска за грешка α . Обикновено в областта на социално-икономическите изследвания се работи с риск за грешка $\alpha = 0.05$ и ние ще приемем тази стойност. Третият етап е избор на критерии за проверка на хипотезата и изчисляване на емпиричната характеристика. Емпиричната характеристика е записана като Chi-square Pearson (хи квадрат на Пирсън). Четвърти етап – определяне вида на критичната област. При хи квадрат-анализа тя е винаги едностранна, което се налага от теоретичното хи квадрат-разпределение. Пети етап – определя се съответната теоретична характеристика. На последния, шести етап, се сравнява емпиричната с теоретичната характеристика. Освен чрез сравняване на теоретичната с емпиричната характеристика крайният извод може да се направи и въз основа на равнището на значимостта (Significance). Ако то е по-малко от грешката $\alpha = 0.05$, нулевата хипотеза се отхвърля и се приема за вярна алтернативната и обратно. За целите на изследването използваме един от най-разпространените статистически пакети приложни програми за компютърна обработка – SPSS. В Output се получават следните резултати:

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4.318 ^a	4	0.365
Likelihood Ratio	5.701	4	0.223
Linear-by-Linear Association	0.129	1	0.719
N of Valid Cases	140		

a. 4 cells (44.4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 0.85.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	0.176
	Cramer's V	0.124
N of Valid Cases	140	

и е по-голям от грешката $\alpha = 0.05$. Коефициентът на Крамер – 0.124, показва, че връзката между двете променливи е слаба, защото е по-малък от 0.3. Освен това този коефициент е статистически незначим, защото неговото равнище на значимост е 0.365 и е по-голям от грешката $\alpha = 0.05$.

За да бъдем сигурни в крайния извод, направен въз основа на χ^2 - анализа, трябва да проверим дали са изпълнени двете важни изисквания за приложението на този метод, а именно:

- да няма теоретични честоти по-малки от 1;
- допуска се да има теоретичните честоти по-малки от 5, но те да не са в повече от 20% от клетките.

Резултатите, представени в двете таблици показват, че и двете изисквания не са изпълнени – минималната теоретична характеристика в една от клетките (Minimum Expected Count) е 0.85 и в 44.4% от клетките има теоретични стойности по-малки от 5. Следователно трябва да се отнасяме резервирано към направения извод.⁹

Поради факта, че не открихме наличие на статистически значима връзка между вида банкова група и приложимостта на системите за вътрешен и външен кредитен рейтинг, интерес представлява обвързването на въпроса с принадлежността на анкетираните. В случая се получава двумерно разпределение, представено в кростаблица (табл. 5).

От кростаблицата се вижда, че най-много анкетираните, които са дали положителна оценка по въпроса за практическата ориентираност на вътрешните и външните кредитни рейтинги, като допълващи се системи, са от вътрешния контролен персонал. Те са 37 на брой със съответните проценти: 26.4% от всички, дали положителна оценка, 86% от анкетираните вътрешно-контролен персонал и 41.1% от всички анкетираните. Много близки до тези оценки са дали и анкетираните, които са от финансово-счетоводния персонал. Те са 34 на брой със съответните проценти: 24.3% от всички анкетираните, дали положителна оценка, 50.7% от анкетираните финансово-счетоводен персонал и 37.8% от всички анкетираните.

Въз основа на полученото двумерно разпределение с помощта на хи квадрат-анализа може да бъде изследвана връзката и зависимостта между принадлежността на анкетираните и приложимостта на вътрешната и външната система за кредитен рейтинг.¹⁰

⁹ Очевидно една от причините, за да не бъдат изпълнени тези условия е сравнително големия брой клетки – 9, който пък зависи от броя на възможните отговори на двата въпроса.

¹⁰ Данните от проведения анализ са представени в следната последователност:

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	30.813 ^a	4	0.000
Likelihood Ratio	30.183	4	0.000
Linear-by-Linear Association	10.032	1	0.002
N of Valid Cases	140		

Таблица 5

Двумерно разпределение на анкетираните според оценка им за практическата ориентираност на вътрешната и външна система за кредитен рейтинг и тяхната принадлежност

Принадлежност		Вътрешна и външна система за кредитен рейтинг			Общо
		Допълващи се системи	Алтернативни системи	Не мога да преценя	
Мениджърски персонал	Брой отговорили	19	9	2	30
	Като % от МП	63.3	30.0	6.7	100.0
	Като % от всички лица	21.1	52.9	6.1	21.4
	Общо в %	13.6	6.4	1.4	21.4
Контролен персонал	Брой отговорили	37	2	4	43
	Като % от КП	86.0	4.7	9.3	100.0
	Като % от всички лица	41.1	11.8	12.1	30.7
	Общо в %	26.4	1.4	2.9	30.7
Финансово-счетоводен персонал	Брой отговорили	34	6	27	67
	Като % от ФС персонал	50.7	9.0	40.3	100.0
	Като % от всички лица	37.8	35.3	81.8	47.9
	Общо в %	24.3	4.3	19.3	47.9
		90	17	33	140
		64.3	12.1	23.6	100.0
		100.0	100.0	100.0	100.0
	Общо в %	64.3	12.1	23.6	100.0

Резултатите от анализа показват, че трябва да се приеме за вярна алтернативната хипотеза, която гласи, че двете променливи не са независими, т.е. **съществува статистически значима връзка между принадлежността на анкетираните и оценката им за приложимостта на вътрешните и външните кредитни рейтинги**. Основание за този извод ни дава равнището на значимост (Significance) на хи квадрата на Пирсън (Chi-square Pearson), който е нула и е по-малък от грешката $\alpha = 0.05$. Коефициентът на Крамер – 0.332, показва, че връзката между двете променливи е средна, защото е по-голям от 0.3.

Този коефициент е статистически значим, тъй като неговото равнище на значимост е нула и е по-малък от грешката $\alpha = 0.05$.

За да бъдем сигурни в крайния извод, направен въз основа на хи квадрат-анализа, трябва да проверим дали са изпълнени двете важни изисквания за приложението на метода. Резултатите, представени в таблиците, показват, че и двете изисквания са

a. 1 cells (11.1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.64.

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	0.469	0.000
	Cramer's V	0.332	0.000
N of Valid Cases		140	

изпълнени – минималната теоретична характеристика в една от клетките (Minimum Expected Count) е 3.64 (при минимално изискване, не по-малко от 1) и в 11.1% от клетките има теоретични стойности по-малки от 5 (при минимално изискване за не повече от 20%).

Крайният извод от приложението на теста е, **че съществува статистически значима връзка между принадлежността на анкетираните лица и оценката им за практическата ориентираност на вътрешните и външни кредитни рейтинги, като допълващи се системи. Като най-позитивна оценка са дали експертите от вътрешно-контролния персонал. С много близки стойности са и оценките на респондентите от финансово-счетоводния персонал.**

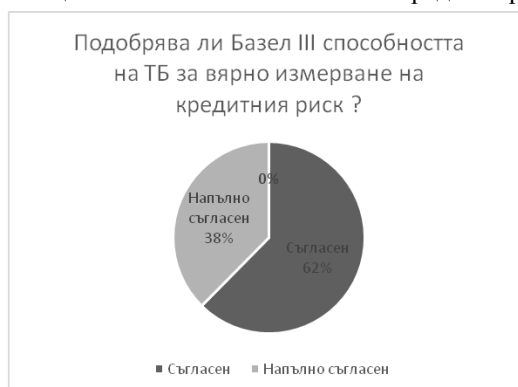
Поради необходимостта банките да разполагат с повече време за адаптиране към новата надзорна рамка на Европейския съюз, те няма да се внедрят изцяло и наведнъж, а поетапно до 2019 г. Едва тогава Базел III ще започне да функционира в своята цялостна и завършена рамка. За целта националният регулаторен орган в лицето на БНБ, предприе действия за публикуване на закони, регулации и административни разпоредби, необходими за спазване и прилагането на разпоредбите на директивата, в сила от 1 януари 2014 г.

Изчисляването на капиталовите изисквания зависи от прилаганите счетоводни правила. Като се има предвид, че МСФО са система, основаваща се на принципи, е необходимо Европейската комисия да работи с органите, отговарящи за счетоводните стандарти, специалистите в областта на одита и надзорните органи на държавите членки, за да се гарантира, че хармонизираните разпоредби за капиталова адекватност се подкрепят от хармонизирана и точна счетоводна практика.

При отговор на въпроса – „Какви са вашите очаквания по отношение на новия пакет от законодателни мерки, относно капиталовите изисквания за кредитен риск, състоящ се от Директива 2013/36/ЕС и Регламент 575/2013/ЕС?“, повече от 60% от респондентите смятат, че Базел III е в състояние да подобри способността на търговските банки за вярно измерване на кредитния риск (фиг. 1).

Фигура 1

Оценка на очакванията по отношение на новия пакет от законодателни мерки, засягащ капиталовите изисквания за кредитен риск

Отделно, 73.5% от респондентите застъпват становището за необходимост от установяване на единни практики и принципи, които да се прилагат при оповестяване на информацията в консолидираните финансови отчети и за целите на капиталовата адекватност.

Получените резултати доказват и хипотеза, че хармонизирането на капиталовите изисквания с изискванията на международните счетоводни стандарти би могло да ограничи в значителна степен проблемите и чувствително да подобри качеството на счетоводната информация.

Един от ключовите проблеми в организацията на счетоводството в търговските банки е свързан с модела за формиране на обезценки за кредитни загуби. В банковата практика въпросите, свързани с модела за обезценка на финансови активи, имат определящо значение по отношение на нивото на риск, който банките поемат. Основен методологичен момент при правилно разбиране на въпроса за обезценка на кредити, поради несъбираемост и влошено финансово състояние на длъжника, е неговото третиране съгласно условията на МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*. Основната характеристика на стандарта е, че той не поставя изисквания за предварително определен процент на преоценка, а се залага на оценката (преценката) на самото банково предприятие. Въпросът е, доколко можем да се доверим на оценката на банковия мениджмънт за признаване на обезценки за кредитни загуби, по смисъла на стандарта. Този факт наложи в анкетната карта специално да се формулира въпрос, свързан с предполагаемите последици от използването на преценка за признаване на обезценки от страна на банковото ръководство. Относителните дялове на отговорите по тях са представени графически на фиг. 2.

Фигура 2

Разпределение на анкетираните според отговорите на въпроса: „Смятате ли, че използването на преценка на банковия мениджмънт за признаване на обезценки от кредитни загуби по смисъла на международните счетоводни стандарти (МСС 39) може да има?“

Единствено според 1/5 от анкетираните експерти използването на професионална преценка за признаване на обезценки от кредитни загуби може да има благоприятни последици. По-голяма част от респондентите (над 34%) имат негативно отношение по въпроса и с най-голям дял (45%) са анкетираните, които към текущия момент не изразяват становище по проблема. Тази несигурност в отговора, според нас, още повече се засилва в условията на продължаваща финансова и икономическа криза.

Размерът за начислените обезценки от кредитни загуби по смисъла на МСС 39 се отразява като разход и води до намаляване на финансовия резултат на банката. В тази връзка възниква въпросът: „Признаването на обезценки за кредитни загуби по смисъла на действащите счетоводни стандарти може ли да бъде повлияно от стимули за изглаждане на банковите доходи?“

Анкетното проучване доказва хипотезата, **че професионалната преценка за признаване на обезценки за кредитен риск по смисъла на МСС 39 може да бъде повлияно от стимули за изглаждане на доходите**. Повече от 61% от анкетираните отговарят положително, а само 1/4 са дали отрицателно становище на заложената хипотеза. От изложеното става ясно, че **постигането на по-добри финансови резултати, в резултат на по-малко обезценки, не е много надежден индикатор за по-добро управление на съответните рискове на ТБ и за стабилизиране на банковия сектор като цяло**.

Таблица 6

Структура на анкетираните според отговорите на въпроса: „Считате ли, че признаването на обезценки за кредитни загуби по смисъла на МСС 39 може да бъде повлияно от стимули за изглаждане на доходите?“

	Брой отговорили	Относителен дял (%)	Кумулативен дял (%)
Не мога да преценя	23	16.2	16.2
Несъгласен	32	22.5	38.7
Съгласен	41	28.9	67.6
Напълно съгласен	46	32.4	100.0
Общо	142	100.0	

Настоящата финансова криза провокира сериозен интерес към счетоводното третиране на обезценките за кредитни загуби. Настоящият МСС 39 бе обект на многократни критики, от гледна точка на това, че съществуващият счетоводен модел за обезценки – подходът на „претърпяна загуба“, не дава възможност за ранна идентификация и разпознаване на загубите чрез включване на определен набор от налична кредитна информация, прилагана на професионална преценка. По същество този подход се използва за признаването на обезценки единствено за загуби, които са настъпили (действително претърпени загуби). Не е позволено признаването на обезценки за предполагаеми загуби, независимо от това, колко вероятно е те да настъпят, т.е. очакваните загуби от бъдещи събития не се признават.

Повече от 45% от отговорилите експерти са на мнение, че съществува вероятност от значително повишаване размера на обезценките за кредитен риск чрез въвеждане на новия модел на обезценка – подхода на „очакваната загуба“ (Expected Loss Model),

който дава възможност за начисляване на обезценки за потенциални (бъдещи) загуби, без изискване за обективни доказателства за влошаване (табл. 7).

Таблица 7
Разпределение на анкетираните според отговора на въпроса: „Каква е вашата оценка относно предложения нов модел на обезценка – подхода на очакваната загуба (Expected Loss model)?“

	Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)	Относителен дял (% от анкетираните)	Кумулативен дял (%)
Ще се увеличи размерът на обезценките	65	45.8	46.4	46.4
Не мога да преценя	52	36.6	37.1	83.6
Ще се намали излишъкът на регулаторния капитал	18	12.7	12.9	96.4
Не дава доказуема и обективна представа за финансовото състояние на ТБ	5	3.5	3.6	100.0
Общо	140	98.6	100.0	
Неотг.	2	1.4		
Общо	142	100.0		

Други значими промени в организацията на счетоводното отчитане на финансовите инструменти, освен въвеждането на подхода „очаквана загуба“, наложени от издаването на новия счетоводен стандарт – МСФО 9 *Финансови инструменти*, по-важните от които свързани с: изискванията за класификация и оценка на финансовите активи, в посока на намаляване категориите финансови активи, като се запазва смесеният модел на последващо оценяване – по справедлива и по амортизирана стойност; приемането на нов модел за счетоводно отчитане на хеджирането на финансови инструменти и свързаните с тях оповестявания, с цел по-тясното привеждане на финансовата отчетност в съответствие с дейностите по управление на риска; въвеждане на два критерия (теста), на които трябва да отговарят финансовите активи, които са дългови инструменти, оценявани по амортизирана стойност, а именно – „бизнес модел“ и „характеристика на актива“; въвеждане на категория справедлива стойност в друг всеобхватен доход (fair value through other comprehensive income – FVOCI) за дългови инструменти и др.

Логически следва въпросът: „Каква е вашата оценка по отношение на промените, свързани с въвеждането на МСФО 9 Финансови инструменти? Констатирана е недобра информираност на експертите по отношение на промените, свързани с въвеждането на МСФО 9 Финансови инструменти. Най-ниска е информираността по отношение на промените, свързани с хеджирането (29.6% не отговорили) и консолидацията (30.3% не отговорили). Висока оценка на промените, свързани с обезценката са дали 92 експерти, които представляват 64.8% от всички отговорили.

Таблица 8
Оценка по отношение на промените, свързани с въвеждането на МСФО 9 Финансови инструменти

Оценка	Обезценка		Класификация и обезценяване		Хеджиране		Консолидация	
	Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)	Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)	Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)	Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)
Ниска	-		11	7.7	-	-	2	1.4
Средна	31	12.8	57	40.1	62	43.7	60	42.3
Висока	92	64.8	59	41.5	38	26.8	37	26.1
Общо	123	86.6	127	89.4	100	70.4	99	69.7
Неотговорили	19	13.4	15	10.6	42	29.6	43	30.3
Общо	142	100.0	142	100.0	142	100.0	142	100.0

Както бе отбелязано, един от ключовите проблеми в организацията на счетоводството в търговските банки е свързан с модела за формиране на обезценки за кредитни загуби. Друг, също толкова важен въпрос, заслужаващ сериозно и задълбочено внимание за правилното установяване и определяне на обезценки за кредитни рискове, *е свързан с разработването на собствена политика за оценка и класифициране на рисковите кредитни експозиции*. В българската банкова система съществува практика за определяне на загуби от обезценки, изцяло изградена на концепцията на отменената през месец април 2014 г. Наредба № 9 на БНБ (според 1/3 от анкетираните), повече от 1/2 от респондентите имат изградена собствена вътрешна система, а отрицателен отговор дават близо 15% от експертите (табл. 9), които обаче са склонни да приемат предложени нов модел за оценка и класификация на банковите рисковите експозиции (табл. 10).

Таблица 9
Разпределение на анкетираните според признака – наличие на вътрешна система за признаване и оценяване на рискови кредитни експозиции

		Брой отговорили	Относителен дял (% от отговорилите)	Относителен дял (% от анкетираните)	Кумулативен дял (%)
	Да	75	52.8	53.2	53.2
	Изградена на концепцията на Наредба 9	45	31.7	31.9	85.1
	Не	21	14.8	14.9	100.0
	Общо	141	99.3	100.0	
Неотг.		1	0.7		
Общо		142	100.0		

Поради важността на въпроса, отговорите са обвързани с вида банкова група. Получените при това комбинирани структури са представени в табл. 10.

Данните от комбинираната групировка (табл. 10) показват, че всички анкетирани от първа група банки (100%) имат изградена вътрешна система за признаване и оценяване на рисковите експозиции. Значително по-малък е делът на анкетираните от

втора група банки (42.7%), които към настоящия момент имат разработена вътрешна система и почти също толкова (41.7%), изградена на концепцията на отменената Наредба №9 на БНБ.

Таблица 10
Комбинирано разпределение на анкетираните лица според създадената вътрешна система за признаване и оценяване на рисковите кредитни експозиции и вида банкова група

Наличие на вътрешна система за признаване и оценяване на рисковите експозиции		Банкова група			Общо
		Първа група	Втора група	Трета група	
Да	Брой отговорили	31	44	0	75
	Като % от гр. на лицата с изградена вътр. система	41.3	58.7	0.0	100.0
	Като % от банковата група	100.0	42.7	0.0	53.2
	Общо в %	22.0	31.2	0.0	53.2
Изградена на концепцията на Наредба 9	Брой отговорили	0	43	2	45
	Като % от гр. на лицата с изградена система на конц. на Наредба 9	0.0	95.6	4.4	100.0
	Като % от банковата група	0.0	41.7	28.6	31.9
	Общо в %	0.0	30.5	1.4	31.9
Не	Брой отговорили	0	16	5	21
	Като % от лицата, нямали изградена вътреш.система	0.0	76.2	23.8	100.0
	Като % от банковата група	0.0	15.5	71.4	14.9
	Общо в %	0.0	11.3	3.5	14.9
Общо	Брой отговорили	31	103	7	141
		22.0	73.0	5.0	100.0
		100.0	100.0	100.0	100.0
	Общо в %	22.0	73.0	5.0	100.0

След отмяната на Наредба №9 на БНБ банковите кредитни институции трябва да предприемат действия за установяване на нова политика за признаване и оценяване на рисковите си експозиции и на тази база да предприемат действия за определяне степента на обезцененост за кредитен риск. Интерес представлява да се обвърже групата на търговските банки, непритежаващи собствена вътрешна система за оценка на рисковите експозиции или изградена на концепцията на отменената Наредба №9, с приемането на предложени нов модел за признаване на загуби от обезценки за експозиции в неизпълнение.¹¹

Двумерното разпределение на анкетираните е представено в табл. 12. То дава основание да се твърди, че анкетираните лица, дали положително становище (около 47%) по въпроса за приемане на предложени нов модел, принадлежат към групата банки, които нямат изградена собствена вътрешна система (14.9%) или е изградена на концепцията на отменената Наредба № 9 на БНБ (31.8%).

¹¹ Кредитни експозиции с нулев риск – 0% провизия; кредитни експозиции с наличие на риск – 50% провизия; кредитни експозиции със значителен риск – 100% провизия.

Таблица 11

Структура на анкетираните според отговорите на въпросите: „Имате ли създадена вътрешна система за признаване и оценяване на рисковите кредитни експозиции?“ и „Бихте ли приели експозиция в неизпълнение да бъде структурирана в следните три групи, със съответното ниво на провизиите, както следва: кредитни експозиции с нулев риск – 0% провизия; кредитни експозиции с наличие на риск – 50% провизия; кредитни експозиции със значителен риск – 100% провизия?“

Наличие на вътрешна система за признаване и оценяване на рискови експозиции		Примерна класификация на експозициите в неизпълнение:: кредитни експозиции с нулев риск, кредитни експозиции с наличие на риск и кредитни експозиции със значителен риск					Общо
		Не мога да преценя	Напълно несъгласен	Несъгласен	Съгласен	Напълно съгласен	
Да	Брой отговорили	32	5	34	2	2	75
	Общо в %	22.7	3.5	24.1	1.4	1.4	53.2
Изградена на концепцията на Наредба 9	Брой отговорили	0	0	0	10	35	45
	Общо в %	0.0	0.0	0.0	7.1	24.8	31.9
Не	Брой отговорили	0	0	0	18	3	21
	Общо в %	0.0	0.0	0.0	12.8	2.1	14.9
Общо	Брой отговорили	32	5	34	30	40	141
	Общо в %	22.7	3.5	24.1	21.3	28.4	100.0

Въз основа на полученото двумерно разпределение с помощта на хи квадрат-анализа може да бъде изследвана връзката и зависимостта между двете променливи.¹²

¹² Равнището на значимост (Significance) на хи квадрата на Пирсън (Chi-square Pearson) е нула и е по-малък от грешката $\alpha = 0.05$, което означава, че трябва да се приеме за вярна алтернативната хипотеза, която гласи, че двете променливи не са независими, т.е. съществува статистически значима връзка между тях. Коефициентът на Крамер – 0.784, показва, че връзката между двете променливи е силна, защото е по-голям от 0.7. Освен това този коефициент е статистически значим, тъй като неговото равнище на значимост е нула и е по-малък от грешката $\alpha = 0.05$.

Резултатите обаче, представени таблиците, показват, че и двете изисквания за приложението на метода не са изпълнени – минималната теоретична характеристика в една от клетките (Minimum Expected Count) е 0.74 (при минимално изискване, не по-малко от 1) и в 33.3% от клетките има теоретични стойности по-малки от 5 (при минимално изискване за не повече от 20%). Следователно трябва да се отнасяме резервирано към направения извод. Очевидно като причина, за да не бъдат изпълнени тези условия е сравнително големия брой клетки – 15, който пък зависи от броя на възможните отговори на двата въпроса.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	173.346 ^a	8	0.000
Likelihood Ratio	189.392	8	0.000
Linear-by-Linear Association	63.025	1	0.000
N of Valid Cases	141		

Крайният извод от приложението на теста е, *съществува статистически значима връзка между приложимостта на предложения нов модел за признаване на загуби от обезценки за експозиции в неизпълнение и наличието на разработена вътрешна система за оценка и класификация на рисковите експозиции. Като група анкетираните експерти, дали положително становище, в полза на приемане на предложения модел, нямат изградена собствена вътрешна система за оценка и класификация на рисковите си експозиции или е изградена на концепцията на отменената Наредба №9 на БНБ.*

Последният въпрос в анкетната карта е формулиран като отворен: „Моля, дефинирайте трите най-съществени проблема на счетоводната система като източник на информация за управление на кредитния риск в търговските банки.“ Получените отговори са отразени в табл. 12.

Таблица 12

Моля, дефинирайте трите най-съществени проблема на счетоводната система като източник на информация за управление на кредитния риск в търговските банки

	Брой отговорили	Относителен дял (в % от отговорилите)	Относителен дял (в % от анкетираните)	Кумулативен дял (в %)
Препоръки, свързани с повишаване качеството на финансовата отчетност	86	60.6	92.5	92.5
Препоръки, свързани с подобряване използването на счетоводната информация	7	4.9	7.5	100.0
Общо	93	65.5	100.0	
Неотг.	49	34.5		
Общо	142	100.0		

Резултатите от проучването недвусмислено доказват, че най-значимите проблеми на счетоводната система, като източник на информация за управление на банковия кредитен риск, могат да се обособят в следните две основни направления:

- Проблеми, свързани с повишаване качеството на информация (60.6% от отговорилите), като по-конкретно анкетираните посочват наличие на: непълна информация; некоректни отчети; липсата на гъвкавост; статичност на информацията.

a. 5 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 0.74.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	1.109
	Cramer's V	0.784
N of Valid Cases	141	

- Проблеми, свързани с подобряване използването на счетоводната информация (5% от отговорилите), произтичащи от съществуващата банкова практика за използване на банковата операционна система като източник на информация за кредитния риск.

Заключение

Основният подход, който банките използват за изчисляване на капиталовите изисквания за кредитен риск, е стандартизираният подход, следван от вътрешно-рейтинговия подход. При това, банките, прилагащи вътрешно-рейтинговия подход за кредитен риск използват единствено първата му разновидност – базисния вътрешно-рейтингов подход, но единствено за вътрешни цели.¹³ Усъвършенстваният вътрешно-рейтингов подход за оценка на кредитния риск не се прилага от банките в България към края на 2013 г.

Потвърждава се основната хипотеза, че решението, от страна на банковия мениджмънт за признаване на обезценки за кредитен риск, по смисъла на МСС 39, може да бъде повлияно от стимули за изглаждане на доходите на търговските банки в България. Най-критично отношение към въпроса имат експертите от финансово-счетоводния персонал. Противоположно на тяхното становище е мнението на анкетирания мениджърски персонал, отчитайки, че най-добрата оценка за размера на провизията е въпрос на преценка от страна на висшето ръководство на съответната банка. Следователно, постигането на по-добри финансови резултати, в резултат на по-малко обезценки, не е много надежден индикатор за по-добро управление на кредитните рискове на ТБ и за стабилизиране на банковия сектор като цяло.

Настоящата финансова криза провокира сериозен интерес към счетоводното третиране на обезценките за кредитни загуби. Настоящият МСС 39 бе обект на многократни критики, от гледна точка на това, че съществуващият счетоводен модел за обезценки - подходът на „претърпяна загуба“, не дава възможност за ранна идентификация и разпознаване на загубите чрез включване на определен набор от налична кредитна информация. Потвърждава се хипотезата, че преминаването към предложения нов модел на обезценка – подходът на „очакваната загуба“, ще доведе до сравнително по-точно отразяване размера на обезценките, в сравнение с подхода претърпяна загуба, заложен в действащия МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*. Докато в действащите международните счетоводни стандарти е заложен моделът на „претърпените загуби“ от финансови инструменти, то съгласно разпоредбите на Базел III провизиите за кредитни загуби трябва да бъдат ясни и базирани на прозрачни методологии, свързани с очаквани кредитни загуби в съществуващия кредитен портфейл за целия му живот, като подходящ в тази посока е подходът на „антицикличното провизиране“, доколкото провизирането на

¹³ Към края на 2013 г., за регулаторни цели, единствено Уникредит Булбанк АД прилага базисния-вътрешно-рейтингов подход за изчисляване на капиталовите изисквания за кредитен риск.

класифицираните балансови активи се определя като една от възможните причини за поява на циклично поведение в дейността на банковите институции.

Изчисляването на капиталовите изисквания зависи от прилаганите счетоводни правила. Като се има предвид, че МСФО са система, основаваща се на принципи, е необходимо Европейската комисия да продължи своята работа с органите, отговарящи за счетоводните стандарти, специалистите в областта на одита и надзорните органи на държавите членки, за да се гарантира, че хармонизираните разпоредби за капиталова адекватност се подкрепят от хармонизирана и точна счетоводна практика.

Използвана литература

- Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно достъпа до осъществяването на дейност от кредитните институции и относно пруденциалния надзор върху кредитните институции и инвестиционните посредници, ОВ L 176.
- Закон за счетоводството, в сила от 01.01.2002 г., Обн., ДВ, бр.98 от 16.11.2001 г., посл. изм. и доп., бр.100 от 19 ноември 2013 г.
- Закон за кредитните институции, Обн., ДВ, бр.59 от 21.07.2006 г., посл. изм. и доп. бр. 27 и 35 от 2014 г.
- Закон за потребителския кредит, Обн., ДВ, бр. 18 от 5 март 2010 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 35 от 2014 г.
- Регламент (ЕО) №1606/2002 на Европейския парламент и на Съвета от 19 юли 2002 г. за прилагането на международните счетоводни стандарти, ОВ L 243.
- Регламент (ЕО) №1126/2008 г. на Европейската комисия от 3 ноември 2008 г. за приемане на някои международни счетоводни стандарти в съответствие с Регламент (ЕО) №1606/2002 г. на Европейския парламент и на Съвета, ОВ L 320.
- Регламент (ЕС) №575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници, ОВ L 176.
- Андасрова, Р. (2014). Бъдещи предизвикателства пред организацията на счетоводството в търговските банки. – Ново знание. Пловдив, № 3-2.
- Андасарова, Р. (2014). Финансово-счетоводен анализ на Базел III и изискванията на МСФО в областта на банковото провизиране. – В: Доклад пред Девета международна научна конференция на младите учени на ФСФ при УНСС. София.
- Базелски комитет по банков надзор. (1997). Сборник документи. Том I.
- Вътев, Ж., Михайлов, Е. (2002). Практически банков мениджмънт. Велико Търново: Абагар.
- Международни стандарти за финансово отчитане. (2012). ИДЕС.
- Миланова, Е. (2011). Практически аспекти на финансово-счетоводния анализ на кредитния риск в банките. – Годишник на ИДЕС. С., N 5.
- Миланова, Е. (2014). Регулации и управление на риска. С.: ИК-УНСС.
- Стоянов, Ст. (2008). Анализ и информационно осигуряване на кредитния риск. София.
- Прайс Уотърхаус. (1996). Въведение в управлението на кредитния риск (превод от англ.). С.
- Фесчиан, Д. (2010). Счетоводен анализ на кредитния риск в банките. – Годишник на ИДЕС. С.
- Greuning, H., Bratanovic, S. B. (2009). Analyzing Banking Risk. A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management. 3rd Edition. Washington: The World Bank.
- Mints, L. W. (1945). A History of Bank. Chicago.

<http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/at/Documents/audit/fourth-global-ifs-banking-survey.pdf>.
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/dttl-fsi-5th-IFRS-Bank-Survey.pdf>.
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The-IASBs-new-impairment-model/\\$FILE/Impairment-survey-2011.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The-IASBs-new-impairment-model/$FILE/Impairment-survey-2011.pdf).
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_new_FASB_and_IASB_impairment_model_US_financial_institutions_weigh_in/\\$File/BCM%20Impairment%20Survey.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/The_new_FASB_and_IASB_impairment_model_US_financial_institutions_weigh_in/$File/BCM%20Impairment%20Survey.pdf).